

Ekonomik Kriz ve Halk Tepkisi: Fas Sokak Gösterilerinin Analizi

Kadir Şahin*

Özet

Bu makale, 2025 yılı Eylül–Ekim aylarında Fas'ta ortaya çıkan ve “GenZ 212” olarak adlandırılan gençlik temelli sokak gösterilerini analiz etmektedir. Çalışmanın temel amacı, bu hareketin ortaya çıkış nedenlerini, gençlerin siyasal ve sosyoekonomik taleplerini ve devletin protestolara verdiği tepkileri incelemektir. GenZ 212 hareketi; ekonomik kriz, gelir adaletsizliği, yoksulluk, yüksek enflasyon, işsizlik, yaygın yolsuzluk ve kamu hizmetlerindeki yetersizlikler gibi yapısal sorunlardan beslenmiştir. Agadir’de yaşanan ve sekiz kadının hayatını kaybettiği sağlık skandalı, gençler arasında biriken memnuniyetsizliği görünür kılan ve protestoları tetikleyen kritik bir olay olmuştur. Makale, Fas’ın monarşik siyasal yapısında Kralın yasama, yürütme ve yargı üzerindeki belirleyici konumuna rağmen, gençlik hareketlerinin siyasal gündemi etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. Araştırmada, Instagram, Facebook, X, TikTok ve Discord gibi sosyal medya platformlarının gençlerin örgütlenmesinde ve kolektif siyasal bilincin oluşmasında merkezi bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Dijital mobilizasyon, protestoların kısa sürede ülke geneline yayılmasını sağlamıştır. Bulgular, GenZ 212 hareketinin Arap Baharı deneyimiyle benzerlikler taşıdığını ve Fas’ta demokratikleşme tartışmalarını yeniden canlandırdığını göstermektedir. Ayrıca hükümetin bütçe artışları ve seçim yasası reformları gibi adımları, gençlik hareketlerinin siyasal sistem üzerinde somut etkiler yaratabildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fas, krallık, meşruti monarşi, GenZ 212, kitlesel gösteriler

Economic Crisis and Public Reaction: Analysis of the Moroccan Street Protests

Abstract

This article analyses the youth-led street protests that emerged in Morocco in September–October 2025, known as the ‘GenZ 212’ movement. The main objective of the study is to examine the reasons behind the emergence of this movement, the political and socio-economic demands of young people, and the state’s response to the protests. The GenZ 212 movement was fuelled by structural problems such as economic crisis, income inequality, poverty, high inflation, unemployment, widespread corruption, and inadequate public services. The health scandal in Agadir, which claimed the lives of eight women, was a critical event that made the discontent among young people visible and triggered the protests. The article demonstrates that despite the King’s decisive position over the legislative, executive, and judicial branches in Morocco’s monarchical political structure, youth movements have been able to influence the political agenda. The study emphasises that social media platforms such as Instagram, Facebook, X, TikTok, and Discord play a central role in the organisation of young people and the formation of collective political consciousness. Digital mobilisation has enabled protests to spread rapidly across the country. Findings indicate that the GenZ 212 movement shares similarities with the Arab Spring experience and has reignited discussions on democratisation in Morocco. Furthermore, government measures such as budget increases and electoral law reforms demonstrate that youth movements can have tangible effects on the political system.

Keywords: Morocco, kingdom, constitutional monarchy, GenZ 212, mass demonstrations

* Çorlu Bilim ve Sanat Merkezi, Tekirdağ, Türkiye, kadirshahindw@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6848-2152

Geliş Tarihi (Received): 21.11.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 01.02.2026

Yayın Tarihi (Published): 29.03.2026

Atf/Cite: Şahin, K. (2026). Ekonomik Kriz ve Halk Tepkisi: Fas Sokak Gösterilerinin Analizi. *ChronAfrica*, 3(1), 99-109.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19233139>

Copyright © 2026 The Author(s). This is an open-access article under the Creative Commons Attribution License (CC BY) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited.

Giriş

Fas, demokratik teamüller gereği karmaşık bir siyasal yapıya sahiptir. Anayasal olarak yönetim sistemi meşruti monarşi şeklinde tanımlanmakla birlikte, Kral siyasal ve idari süreçlerde belirleyici bir konuma sahiptir. Krallığın yanı sıra demokratik kurumlar da sistem içerisinde yer almakta; ancak devlet başkanı sıfatını haiz olan Kral, iç ve dış politikaya ilişkin temel kararlarda nihai yetkiyi elinde bulundurmaktadır. Bununla birlikte yasama süreçlerinde veto hakkına sahip olması, monarşinin siyasal sistem üzerindeki ağırlığını pekiştirmektedir. Her ne kadar Kral geniş otoriter yetkilerle donatılmış olsa da, parlamenter kurumlar (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) ile çok partili seçimler siyasal sistemin ayrılmaz bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Arap Baharı sonrasında Fas'ta demokratik yaşamı güçlendirmeye yönelik anayasal reformlar gerçekleştirilmiş; bu kapsamda meclisin yetkileri artırılmış, sivil topluma yönelik temel hak ve özgürlükler görece genişletilmiştir. Ancak söz konusu reformlar, Fas'ın merkezîyetçi ve monarşik siyasal yapısında köklü bir dönüşüm yaratmamıştır. Bu yapısal sürekliliğe ve ülkedeki politik ve ekonomik sorunlara tepki olarak, 2025 yılı Eylül ve Ekim aylarında "GenZ 212" adıyla anılan sokak gösterileri düzenlenmiş; söz konusu protestolar, Fas'ta genç nüfusun siyasal temsil, ekonomik adalet ve yönetişim taleplerini görünür kılmıştır.

Bu araştırmanın temel hipotezi, Facebook, Instagram, TikTok ve Discord gibi sosyal medya platformlarının; Fas genelinde yaygın olarak gözlenen eğitim ve sağlık alanlarındaki yapısal sorunlar ile yoksulluk, yolsuzluk, yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik oranlarının yol açtığı toplumsal memnuniyetsizliğin, kolektif siyasal bilinç düzeyine dönüşmesinde belirleyici bir rol oynadığı yönündedir. Genç nesillerin sosyal medya platformlarını etkin kullanması yeni bir sivil katılım tarzını ortaya çıkarmıştır. Dijital ortamlarda haberleşerek kitlesel gösteriler düzenleyen gençlerin bu mobilizasyonu devlet-toplum ilişkilerine yeni bir format kazandırmıştır. Bu araştırmanın amacı, Fas'ta 2025 Eylül ve Ekim ayında meydana gelen kitlesel gösteriler ve toplumsal huzursuzluk arasındaki bağıntıyı analiz etmektir. Fas hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarının başarısızlığı karşısında gençlerin sokaklara inmesinin sosyoekonomik dinamiklerinin nasıl oluştuğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada, Fas toplumun politik, kültürel ve psikolojik yönleri dikkate alınarak kitlesel gösterilerin toplumun genel memnuniyetsizliğinin yansıması olup olmadığı irdelenecektir. Ayrıca sosyal medya platformlarının ve çevrimiçi internet sitelerinin devlet-toplum ilişkilerine etkisi ortaya konulacaktır (Yıldırım, 2015, s. 2-3).

Bu araştırmanın soruları:

- 1- Fas'ta gençlerin kitlesel gösterilere katılım gösterme motivasyonları nelerdir?
- 2- Sosyal medya platformları ve çevrimiçi internet sitelerinin protestoların genişlemesindeki etkisi nedir?
- 3- Fas iktidarının sokak gösterilerine tavrı ve algısı nasıl olmuştur?

Bu araştırma, 2025 yılı Eylül ve Ekim ayında Fas'ta meydana gelen kitlesel gösterilerin temel dinamiklerini açıklayarak mevcut literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Fas'ın ekonomik, politik, sosyo-ekonomik ve demografik etkenlerini bütüncül ve sistematik şekilde bir araya getirerek gençlerin iktidarın ekonomik politikalarına karşı tepkilerini ve sokak gösterilerine katılım nedenlerini

açıklaması nedeniyle önemlidir. Ayrıca Orta Doğu, Afrika ve Güneydoğu Asya’da Fas’takine benzer Z Kuşağı gösterileri meydana gelmiştir. Bu çalışmada incelenen Fas sokak gösterileri, ekonomik krizlerin kitlesel protestolara dönüşmesinin toplumsal dinamiklerinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu çerçevede araştırma sonunda elde edilen bulgular, iktidar yöneticilerine kriz yönetimi ve toplumsal huzurun sağlanması açısından veri sunmakla birlikte akademik literatüre de katkı sunması beklenmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışma kapsamında, 2025 yılı Eylül ve Ekim aylarında Fas’ta meydana gelen sokak gösterileri, vaka incelemesi yöntemi kullanılarak analiz edilecektir. Bu yöntem, Fas’taki kitlesel protestolar ile hükümetin uyguladığı ekonomik politikalar arasındaki ilişkinin anlaşılması ve değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Araştırma sürecinde elde edilen veriler, bulgular ve bilgiler; tematik analiz ve içerik analizi teknikleri aracılığıyla incelenecek, bu doğrultuda gençlerin sokak gösterilerine katılım motivasyonları, protestoların ortaya çıktığı kriz koşulları ve iktidar politikaları arasındaki ilişkiler sistematik biçimde ortaya konulacaktır. Veri toplama sürecinde Fas üzerine yazılmış kitaplar ve akademik makaleler, düşünce kuruluşlarının raporları, çevrimiçi kaynaklar ile uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan raporlardan yararlanılmıştır. Araştırma, 2025 yılı Eylül ve Ekim aylarında Fas’ta gerçekleşen sokak gösterilerinin temel dinamiklerini açıklamayı amaçladığından ve söz konusu olaylar üzerinden görece kısa bir süre geçtiğinden, özellikle güncel bilgi sunan çevrimiçi kaynaklara ağırlık verilmiştir.

1. Yoksulluk ve Adaletsizlik: Protestoların Toplumsal Patlayıcı Etkisi

Fas, anayasal monarşi rejimiyle yönetilen bir devlettir. Devletin başı olan Kral, iç ve dış politika, silahlı kuvvetler, güvenlik politikaları ve başbakanın atanması gibi temel alanlarda geniş ve belirleyici yetkilere sahiptir. Ülkede milletvekili ve belediye seçimleri düzenli aralıklarla gerçekleştirilmekte ve çok partili bir siyasal yaşam sürdürülmektedir. Bununla birlikte, anayasal düzlemde demokratik bir yapı öngörülmesine rağmen, Kral’a tanınan kapsamlı yetkiler Fas siyasal sisteminde önemli bir antidemokratik unsur olarak değerlendirilmektedir. Kral, devletin başı sıfatıyla yüce ve dokunulmaz bir konuma sahiptir. Monarşi, devletin sürekliliğini, bütünlüğünü ve ulusal birliğini temsil eden en yüksek otorite olarak kabul edilmektedir. Fas’ta yürürlüğe giren anayasalarda monarşinin kutsallığı ve kralın dokunulmazlığı istisnasız biçimde korunmuş; Kral, anayasa uyarınca ulusal birliğin sembolü ve inancın koruyucusu olarak yüceltilmiştir. Bu çerçevede monarşi ve krallık kurumu, hem siyasal hem de dinsel meşruiyet kaynağı olarak kurumsallaştırılmıştır (Zegaoui, 2017, s. 76). Monarşik yapının yanında siyasal partiler Fas siyasal hayatında aktif biçimde faaliyet göstermektedir (Muslu, 2023, s. 14). Seçimlerin düzenli olarak yapılması, demokratikleşme sürecinin ve demokrasinin kurumsallaşmasının önünü açan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Hussein ve Otaibi, 2021, s. 284). Ancak Fas siyasal sistemi, Kral’ın yürütme üzerinde geniş yetkilerle donatıldığı monarşik yapı ile seçimler yoluyla oluşan temsilî kurumların bir arada var olduğu ikili bir karakter sergilemektedir. Bu durum, iki güç odağı arasında zaman zaman yetki çatışmalarına ve siyasal gerilimlere yol açabilmektedir.

Fas halkı, önceki iktidar dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de monarşiye yüksek düzeyde bağlılık göstermektedir. Özellikle her yıl düzenli olarak kutlanan Taht Bayramı, Kral’ın Fas toplumu üzerindeki siyasal etkisini ve meşruiyetini pekiştiren temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bayram aracılığıyla halkın krala olan sadakati ve bağlılığı sembolik ve kitlesel biçimde ifade edilmektedir. Taht Bayramı, Fas’ın köklü geleneksel ritüellerinden biri olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Kral;

başkomutan, Müminlerin Emiri ve Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatlarıyla hem dini hem de siyasi otoriteyi şahsında toplamaktadır (Tekin, 2023, s. 140). Fas, uzun yıllar Fransız sömürgeci olarak yönetildikten sonra 1956 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanmış; aynı dönemde İspanya da Fas topraklarından çekilmiştir (Turp, 2025, s. 375). Fransız sömürge yönetimi döneminde tesis edilen idari ve siyasi yapı, bağımsızlık sonrasında da büyük ölçüde korunarak uygulanmaya devam etmiştir. Bu süreklilik, siyasi kültürü oluşturan normların, değerlerin, geleneklerin ve etik ilkelerin muhafaza edilmesini sağlamıştır. Fas toplumunun ulusal karakteri, tarihsel süreç içerisinde monarşi tarafından şekillendirilmiştir. Kralın dini ve siyasi otoritesi altında, "Makzen" olarak adlandırılan aristokrat ve seçkinler grubu devlet yönetiminde belirleyici bir rol üstlenmektedir (Çapar, 2020, s. 693). Fas'ta devlet ideolojisinin topluma aktarılmasında eğitim kurumları, medya, dini yapılar, aile ve siyasi partiler temel araçlar olarak işlev görmektedir. Bu kurumlar, bireyin siyasi kültürünün oluşmasını ve siyasi sosyalleşme sürecinin tamamlanmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda monarşi, bireyin siyasi ilke, fikir, tercih ve bilincinin şekillenmesinde merkezi bir rol üstlenerek siyasi sosyalleşmeyi kurumsal düzeyde yönlendirmektedir (Langzal, 2022, s. 13). Sonuç olarak Fas'ta monarşi, yalnızca siyasi bir kurum olmanın ötesinde, kültürel ve toplumsal yapının merkezinde yer alan kurucu bir unsur niteliği taşımaktadır. Monarşinin dini ve siyasi gücüyle birlikte Makzen yapısının varlığı, Kral'a bağlı hiyerarşik güç ilişkilerini somut biçimde ortaya koymaktadır.

Fas Parlamentosu, Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi olmak üzere iki kanatlı bir yapıya sahiptir. Temsilciler Meclisi, 2021 genel seçimleri itibarıyla toplam 395 milletvekilinden oluşmaktadır. Bu mecliste Kral'ın doğrudan atama yetkisi bulunmamakta; üyelerin tamamı seçim yoluyla belirlenmektedir. Sandalye dağılımı incelendiğinde, 305 milletvekilinin genel seçimler aracılığıyla seçildiği, kalan 90 sandalyenin ise kadınlar ve gençler lehine uygulanan pozitif ayrımcılık mekanizmaları çerçevesinde tahsis edildiği görülmektedir. Danışma Meclisi ise toplam 120 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin 72'si yerel seçimler sonucunda belirlenirken, 20 üye Kral tarafından atanmakta, 20 üye işçi ve işveren sendikalarından gelmekte ve kalan 8 üye ise çeşitli kamu ve özel kurum ile kuruluşlar tarafından seçilmektedir (Data.ipu, 2025). Her iki meclisin üye yapısı birlikte değerlendirildiğinde, Fas siyasi sisteminde demokratik temsil ile monarşik otoritenin kurumsal düzeyde iç içe geçtiği bir modelin benimsendiği anlaşılmaktadır. Seçilmiş ve atanmış üyelerin aynı yasama sürecinde görev alması, ülkenin karar alma mekanizmalarında halk iradesi ile Kral'ın siyasi iradesinin eş zamanlı ve bütünleyici bir biçimde işlediğini göstermektedir.

Arap Baharı sonrası Fas toplumunun kazanımları zaman içerisinde kaybolmaya başlamıştır. Agadir'de bir devlet hastanesinde sekiz hamile kadının yaşamını yitirmesi, Fas'ta özellikle genç nüfusun öncülük ettiği sokak gösterilerine yol açmış; bu olay sağlık altyapısındaki yapısal yetersizlikleri ve kamu hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikleri görünür kılmıştır. Aynı dönemde Fas hükümetinin 2030 FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği yapacak ülkeler arasında yer alması nedeniyle stadyum, ulaşım ve kentsel altyapı odaklı büyük ölçekli projelere öncelik vermesi, kamu kaynaklarının sağlık ve eğitim gibi acil toplumsal ihtiyaçlar yerine prestij projelerine yönlendirildiği eleştirilerini artırmıştır. "Stadyum var, hastane yok" sloganı bu eleştirilerin sembolik ifadesi hâline gelmiştir (Africanews, 2025). Ülkede gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölgesel kalkınma farkları ve özellikle üniversite mezunu gençler arasında yaygın olan işsizlik, toplumsal memnuniyetsizliğin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır (Salamova, 2021, s. 5). Eğitim sisteminin nitelik ve altyapı bakımından yetersizliği, işgücü piyasası ile eğitim arasındaki uyumsuzluğu derinleştirmekte; işsizlik ve ekonomik güvensizlik gençleri ortak talepler etrafında birleştiren bir mobilizasyon unsuruna dönüştürmektedir (Murphy, 2022, s. 8).

Freedom House'un Dünyada Özgürlük 2025 raporuna göre Fas, siyasi haklar alanında 40 üzerinden 13, sivil özgürlükler alanında 60 üzerinden 24 puan alarak toplamda 100 üzerinden 37 puanla "kısmen özgür" statüsünde yer almaktadır; İnternette Özgürlük 2024 raporu da erişim engelleri, içerik sınırlamaları ve kullanıcı hakları ihlalleri bakımından benzer bir tablo ortaya koymakta ve ülkeyi 100 üzerinden 54 puanla yine "kısmen özgür" olarak sınıflandırmaktadır (Freedom House, 2025). Bu veriler, siyasi ve sivil özgürlüklerin sınırlılığı ile sosyal eşitsizlikler, kamu kaynaklarının önceliklendirilmesine ilişkin tartışmalar, ekonomik kırılganlıklar ve altyapı eksikliklerinin birleşerek Fas'ta artan toplumsal hoşnutsuzluğun yapısal zeminini oluşturduğunu göstermektedir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yayımlanan 2024 Yolsuzluk Algı Endeksi'ne göre Fas, 100 üzerinden 37 puan alarak endekse dâhil edilen 180 ülke arasında 99. sırada yer almıştır (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2025). Bu tablo, Fas'ta siyasal sistemin işleyişi ve özellikle parlamenterlerin siciline ilişkin önemli bir gösterge sunmaktadır. Nitekim 2021–2025 yılları arasında görev yapan milletvekillerinden 26'sı yolsuzluk ve zimmete para geçirme suçlamalarıyla yargılanmış, bunlardan 11'i mahkûm edilmiştir. Ayrıca Fas Anayasa Mahkemesi kararları doğrultusunda 30 milletvekili görevini kaybetmiş; bu milletvekillerinin 15'i hakkında çeşitli cezai yaptırımlar uygulanmıştır (North Africa Post, 2025). Milletvekillerine yönelik bu yaptırımlar, Fas'ta siyasal şeffaflık ve etik ilkelere ilişkin yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir. Her ne kadar yolsuzlukla mücadele kapsamında hukuki süreçler işletilse de, uzun vadede şeffaflık ve hesap verebilirlik normlarının siyasal kültürün ayrılmaz bir parçası hâline getirilmesi gerekmektedir. Milletvekillerinin karşı karşıya kaldığı cezai yaptırımlar, bu gerekliliği açık biçimde ortaya koymaktadır.

2. Dijital Direniş ve Sokakların Gücü: Gençliğin Yeni Ayaklanma Stratejisi

Fas'ta gençlik hareketleri, kendilerini GenZ 212 (Z Kuşağı 212) adıyla simgeleştirmiştir. Bu adlandırma, 212'nin Fas'ın uluslararası telefon kodu olmasına atıf yapmaktadır (Yılmaz, 2025). Fas'ta gençlerin ilk kitlesel gösterileri 28 Eylül 2025 tarihinde başlamış; başta Kazablanka, Marakeş, Tanca, Tetuan, Agadir ve Rabat olmak üzere birçok şehirde eş zamanlı protestolar düzenlenmiştir. Gençler, Instagram, TikTok ve Discord gibi sosyal medya platformları aracılığıyla örgütlenerek kamusal alanlara çıkmışlardır (Eljehtimi, 2025). Gösteriler sırasında dile getirilen temel sloganlar arasında "Özgürlük, onur, sosyal adalet" ile "Kendi çocuklarınızı korudunuz, halkın çocuklarını çıplak bıraktınız" ifadeleri öne çıkmaktadır (Ekonomi Dünya, 2025). Çevrimiçi mecralarda organize edilen bu sokak protestoları, son on yıl içerisinde Fas'ta ortaya çıkan en dikkat çekici gençlik hareketlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Hareketin arka planında yoksulluk, yüksek işsizlik oranları, enflasyon, gelir adaletsizliği ve yaygın yolsuzluk gibi yapısal sorunlar yer almaktadır. Başlangıçta ağırlıklı olarak ekonomik talepler etrafında şekillenen protestolar, zamanla siyasal özgürlük, adalet ve eşitlik taleplerini de kapsayan daha geniş bir muhalefet söylemine evrilmiştir. Bu yönüyle GenZ 212 hareketi, küresel ölçekte gençlik temelli reform çağrılarını paralellik göstermektedir.

Gen Z 212 hareketi, dijital ortamda biriken toplumsal öfkenin fiziksel mekâna, özellikle sokaklara taşınması bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hashtag'ler üzerinden şekillenen politik direniş pratikleri, belirli koşullar altında siyasal iktidarları dahi sarsabilecek bir mobilizasyon kapasitesine ulaşabilmektedir. İnternet, akıllı telefonlar ve çevrimiçi platformlar, iktidarların meşruiyetlerinin sorgulanmasına elverişli bir zemin oluşturmakta; bu mecralarda örgütlenen gençler,

ülke genelinde yaygın sosyal patlamalara yol açabilmektedir. Bu çerçevede dijital ağlar, klasik kamusal alanın dışında gelişen gayriresmî bir kamusal alan işlevi görmektedir. Fas Başbakanı Aziz Akhannouch, protestoların başlangıç aşamasında eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi talepleriyle ortaya çıkan eylemler karşısında, protestocularla görüşmeye hazır olduğunu kamuoyuna açıklamıştır (Mejdoub ve Shamala, 2025). Bu açıklamanın ardından Gen Z 212 hareketi, 9 Ekim 2025 tarihine kadar Fas genelinde protesto düzenlenmeyeceğini kamuoyuna duyurmuştur (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2025). Gençlik gösterilerinde öne çıkan temel meselelerden biri, Fas genelinde yaygınlık gösteren yolsuzluk olgusudur. Bu protestoların ardından, Fas Yolsuzlukla Mücadele ve Yolsuzluğu Önleme Kurumu, Ulusal Güvenlik Genel Müdürlüğü ve Ulusal Bölge Gözetim Genel Müdürlüğü arasında yolsuzluğun önlenmesine yönelik bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır (T24, 2025). Devletin kilit kamu kurumları arasında böyle bir anlaşmanın yapılması, Fas'ta yolsuzluğun yalnızca bireysel vakalarla sınırlı kalmadığını, aksine kurumsal bir nitelik kazandığını göstermektedir. Bununla birlikte, Fas hükümetinin gençlerin taleplerine karşı belirli ve somut adımlar atması, gençler arasındaki toplumsal öfkenin kısmen yatışmasına katkı sağlamış; aynı zamanda sivil toplumun siyasal iktidar üzerinde kamusal baskı oluşturabilme kapasitesine dair önemli bir örnek teşkil etmiştir. Ancak Z Kuşağı'nın bu süreci yalnızca sembolik bir kazanım olarak görmediği, söz konusu anlaşmanın uygulanmasını yakından izlemeyi sürdürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda, anlaşmada vurgulanan şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması, yolsuzlukla mücadeleye yönelik özel kamu birimlerinin etkin biçimde yapılandırılması ve kamu kaynaklarının kullanımında denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi hususların hayata geçirilmesi, gençler tarafından dikkatle takip edilecektir.

Gençlerin iktidardan temel talepleri; eğitim ve sağlık altyapısının iyileştirilmesi, hizmet sunumunun kalitesinin artırılması ve bu iki temel hakkın Fas genelinde eşit biçimde yaygınlaştırılması yönünde şekillenmiştir. Gerçekleşen gösterilerin ardından hükümet, eğitim ve sağlık altyapısını güçlendirmeye yönelik olarak 2026 yılı bütçesinde kayda değer bir artışa gitmiştir (Strohocker, 2025). Buna göre 2026 bütçesinde söz konusu alanlara toplam 140 milyar Fas dirhemi tutarında kaynak ayrılacağı açıklanmıştır. Bu meblağ yaklaşık 15 milyar ABD dolarına tekabül etmekte olup, Fas'ın 2025 yılı bütçesine kıyasla yaklaşık %15'lik bir artışı ifade etmektedir. Ayrılan kaynağın, ülkenin toplam gayrisafi yurt içi hasılasının (GSYİH) yaklaşık %10'una karşılık geldiği belirtilmektedir (Africanews, 2025). 2025 yılı Fas bütçesinde eğitim ve sağlığa ayrılan toplam ödenek miktarı 128 milyar dirhemdir (Hespress, 2025). Fas Kraliyet Sarayı tarafından kamuoyuna yapılan açıklamada, ülke genelinde yeni üniversite hastanelerinin açılacağı, doksan yeni hastanenin inşa edileceği ve bu yatırımlarda özellikle dağlık ve vaha bölgelerine öncelik verileceği ifade edilmiştir. Aynı açıklamada, eğitim alanında okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, eğitim kalitesinin yükseltilmesi, öğrencilere yönelik sosyal yardımların ve devlet desteklerinin güçlendirilmesinin planlandığı vurgulanmıştır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin başta kırsal, dağlık ve vaha bölgeleri olmak üzere dezavantajlı alanlarda geliştirilmesinin, "Gelişmekte Olan Kırsal Merkezlerin Geliştirilmesine İlişkin Ulusal Program" çerçevesinde hayata geçirileceği özellikle belirtilmiştir (Therapweekly, 2025).

Gençlerin siyasal katılım yönündeki taleplerine karşılık olarak Fas Kraliyet Sarayı, yasal düzenlemelere gitmiştir. Yeni düzenleme kapsamında, 35 yaşın altındaki bireyler için seçimlere katılımda adaylık koşulları hafifletilmiş; seçim sürecinde kampanya, reklam ve propaganda faaliyetlerine ilişkin harcamaların %75'inin devlet tarafından karşılanması hükme bağlanmıştır. Ayrıca söz konusu yasa çerçevesinde kadın adaylara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları da hayata geçirilmiştir (McDonell, 2025).

GenZ 212 kitlesel gösterileri, Arap Baharı sürecinde Fas'ın demokratikleşme yolunda belirli kurumsal ve hukuki kazanımlar elde etmesine katkı sağlamıştır. Arap Baharı'nın etkisiyle kabul edilen 2011 Anayasası kapsamında kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiş; bu reformlarla birlikte Kral'ın yetkileri kısmen sınırlandırılırken yasama, yürütme ve yargı organlarının anayasal konumu güçlendirilmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin kapsamı genişletilmiş ve bu haklar anayasal güvence altına alınmıştır. Yüksek Yargı Konseyi'nin kurulması, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı açısından önemli bir kurumsal adım olarak değerlendirilmekte; bu gelişme aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. 2011 Anayasası'nda yapılan değişiklikler, referandumda %98,94 oranında oyla kabul edilmiştir (Temelat, 2013, s. 97). 20 Şubat Hareketi de GenZ 212 hareketine benzer biçimde, ekonomik ve siyasi reform talepleri etrafında şekillenmiştir. Reform süreçlerinde, ekonomik ve siyasi istikrarın korunması amacıyla siyasi otorite tarafından ilerlemeci ve kapsayıcı bir söylem benimsenmiş; ancak reformların fiili uygulanması konusunda iktidarın genellikle isteksiz davrandığı görülmüştür. Her ne kadar anayasal ve kurumsal düzeyde bazı reformlar hayata geçirilmiş olsa da, merkezi otoritenin ve siyasi gücün büyük ölçüde korunmaya devam ettiği söylenebilir (Gürseler, 2019, s. 12). Bu bağlamda, Krallık ve krallık yönetim aygıtı olarak tanımlanan Makzen yapısı, iktidara karşı gerçekleştirilen kitlesel gösterilerin temel nedenlerinden biri olmuştur (Derradji, 2011, s. 73).

Sonuç

GenZ 212 hareketinin temel motivasyonunu ekonomik memnuniyetsizlik oluşturmaktadır. İşsizlik, yüksek enflasyon, artan yoksulluk ve yaygın yolsuzluk, hareketin ortaya çıkmasında belirleyici faktörler olarak öne çıkmıştır. Buna ek olarak, kamusal hizmetlerin—özellikle eğitim ve sağlık alanlarında—yetersiz kalması, Fas genelinde sokak gösterilerine katılımı önemli ölçüde artırmıştır. Ekonomik sorunların siyasi ve kurumsal yolsuzlukla birleşmesi, GenZ 212 protestolarının ülke çapında yayılmasına zemin hazırlamıştır. Hareketin kitlesel mobilizasyonunda sosyal medya ve dijital iletişim araçları merkezi bir rol oynamıştır. Çevrimiçi platformlar, hem kolektif bilincin inşa edildiği hem de kamusal tartışmaların yürütüldüğü başlıca alanlar hâline gelmiştir. Fas hükümeti, GenZ 212 hareketine görece olumlu ve uzlaşmacı bir tutumla karşılık vermiştir. Bu kapsamda eğitim ve sağlık bütçeleri artırılmış, seçim yasalarında kadınlar ve erkekler lehine pozitif ayrımcılık uygulamalarına yer verilmiş ve yolsuzlukla mücadele amacıyla özel bir komisyon kurulmuştur. Söz konusu düzenlemeler, GenZ 212 protestolarının Fas siyasi sistemi üzerindeki somut politik etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen içerik analizi, sosyal medya platformlarının gençlerin kolektif eylem bilincini dönüştürmede belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Fas gençliği, özellikle Z kuşağı, monarşik yapıyı demokratikleşmenin önündeki temel engellerden biri olarak algılamaktadır. Gençlerin temel talebi, daha özgür bir yaşam sürmek ve siyasi karar alma süreçlerine etkin ve doğrudan biçimde katılmaktır. Bununla birlikte, Krallık makamının Fas'ın siyasi ve toplumsal istikrarı açısından önemli bir unsur olarak değerlendirildiği de görülmektedir. GenZ 212 hareketinin çevrimiçi örgütlenme pratikleri, çalışmanın hipotezinde öngörüldüğü üzere, dijital alanın siyasi mobilizasyon üzerindeki etkisini doğrulamaktadır. Sosyal medya, gençlerin örgütlenmesinde, taleplerini görünür kılmasında ve kolektif kimlik inşasında işlevsel bir araç olarak öne çıkmıştır. Ayrıca ekonomik krizler ile kamu hizmetlerinin düşük standartları arasında sokak gösterilerinin artışıyla doğrudan bir ilişki tespit edilmiştir. Arap Baharı süreciyle karşılaştırıldığında, GenZ 212 hareketinin dijital örgütlenme ve mobilizasyon sürecinin daha hızlı geliştiği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, aradan geçen yaklaşık on beş yıllık dönemde demografik yapının dönüşümü, internet erişiminin yaygınlaşması ve

akıllı telefon kullanımının artması belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Araştırma, Fas özelinde ekonomik krizlerin kitlesel protestolara dönüşme dinamiklerini ve gençliğin bu süreçleri dijital platformlar aracılığıyla nasıl şekillendirdiğini anlamak bakımından önemli bir vaka sunmaktadır.

Fas'taki sokak gösterileri, sosyal medya platformları ve dijital ağların mobilizasyon kapasitesini görünür kılmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu gösteriler, belirgin bir liderlik figürü, siyasi parti ya da kurumsallaşmış bir sivil toplum örgütü olmaksızın ortaya çıkmıştır. Dijital dayanışma pratikleri aracılığıyla örgütlenen gençler, hiyerarşik olmayan ve yatay bir örgütlenme modeli geliştirmiştir. Sosyal medya platformları, iktidara yönelik öfkenin kolektif bir bilince dönüşmesini sağlayarak yeni bir kamusal alanın inşasına zemin hazırlamıştır. Gen Z 212 hareketi sonrasında elde edilen kazanımlar, bu sürecin demokratik bir baskı mekanizması işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Gençlerin sokak gösterilerine Başbakan Aziz Akhannouch'un yapıcı yaklaşımı, Fas hükümetinin krizi yönetme kapasitesine işaret etmektedir. Devletin askerî ve güvenlik güçleri aracılığıyla gösterilere sert bir müdahalede bulunmaması, barışçıl bir tutumun benimsendiğini göstermektedir. İktidarın bu yaklaşımı ve Krallık tarafından hayata geçirilen bütçe reformları, toplumsal tansiyonun düşürülmesinde etkili olmuştur. Arap Baharı ile Gen Z 212 hareketinin sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, gözetim temelli bir demokratikleşme sürecinin yaşandığı görülmektedir. GenZ 212 hareketi, Arap Baharı'na benzer biçimde Nepal, Myanmar ve Bangladeş gibi ülkelerde de yankı bulmuştur. Bu bağlamda, söz konusu araştırma, benzer sosyoekonomik dinamiklere sahip ülkelerde ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel gençlik hareketlerini anlamak açısından önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Sonuç olarak, gençliğin dijital ağlar aracılığıyla örgütlü bir yapıya kavuşması, gelecekte otoriter rejimler açısından potansiyel bir ulusal güvenlik meselesine dönüşme kapasitesi taşımaktadır.

Yazarların Katkı Düzeyleri: K. S. %100

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayı gerektiren bir çalışma değildir.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Author Contributions: K.S. 100 %

Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval.

Financial Support: The study did not receive financial support.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest in the study.

Kaynakça

Africanews. (2025, Ekim 10). Morocco protests enter 13th day as youth movement gains momentum. <https://www.africanews.com/2025/10/10/morocco-protests-enter-13th-day-as-youth-movement-gains-momentum/>

Africanews. (2025, Ekim 27). Morocco raises health and education spending in 2026 draft budget. <https://www.africanews.com/2025/10/21/morocco-raises-health-and-education-spending-in-2026-draft-budget/>

Çapar, O. (2020). Bağımsızlıktan sonra Kuzey Afrika ülkelerinde siyasi süreç: Fas ve Libya örneği. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(2), 685–708. <https://doi.org/10.21551/jhf.752712>

Derradji, A. (2011). Profile of political violence, human rights & Makhzen's kontrol in Morocco: Today & yesterday. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 1(2), 71–88. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adamakademi/issue/15872/167219>

Ekonomi Dünyası. (2025, Ekim 4). Fas'ta 'Z kuşağı' protestoları yedinci gününde sürdü. <https://www.ekonomidunya.com/fas-ta-z-kusagi-protestolari-yedinci-gununde-surdu/89949/>

Eljehtimi, A. (2025, Ekim 1). Morocco's youth protests turn violent on fourth day. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/africa/moroccos-youth-protests-turn-violent-fourth-day-2025-09-30/>

Freedom House. (t y). *Morocco*. <https://freedomhouse.org/country/morocco>

Freedom House. (2025). *Morocco - Freedom in the World 2025*. <https://freedomhouse.org/country/morocco/freedom-world/2025>

Gürseler, C. (2019). Fas'ın yerel yönetim politikalarının Batı Sahra'nın self-determinasyonu ile sınırı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 9–22. <https://aksarayıibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/48500/521077>

Hespress English. (2025, Ocak 20). *Morocco to boost health and education spending to meet youth demands, says finance minister*. <https://en.hespress.com/123637-morocco-to-boost-health-and-education-spending-to-meet-youth-demands-says-finance-minister.html>

Hussein, D. M. S. M. & Al Otaibi, M. A. (2021). Democratization in Morocco: The role of the monarch. *Mağallat Al Buḥūl Al Mālīyyaī wa Al Tiğāriyyaī*, 22(4), 274–298. <https://doi.org/10.21608/jsst.2021.86819.1309>

Inter-Parliamentary Union. (2021). *Election results: Morocco, House of Representatives (2021)*. <https://data.ipu.org/parliament/MA/MA-LC01/election/MA-LC01-E20210908/>

Karin Strohocker. (2025, Ekim 17). Morocco will prioritize health, education spending in 2026 budget, finance minister says. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/africa/morocco-will-prioritize-health-education-spending-2026-budget-finance-minister-2025-10-16/>

Khalid M. & Abu Shamala, R. (2025, Ekim 3). Morocco's prime minister says open to dialogue after youth protests. *Anadolu Ajansı (AA)*. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/morocco-s-prime-minister-says-open-to-dialogue-after-youth-protests/3706208?>

Laghzal, M. (2022). Fas'ta siyasal sosyalleşme sürecinin siyasal kültür ve siyasal bilincin oluşumuna etkisi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 8(1), 1–16. <https://doi.org/10.34137/jilses.995698>

- Laghzal, M. (2022). Fas'ta Siyasal Sosyalleşme Sürecinin Siyasal Kültür ve Siyasal Bilincin Oluşumuna Etkisi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 8(1), 1–16. <https://doi.org/10.34137/jilses.995698>
- Murphy, E. (2012). Problematizing Arab youth: Generational narratives of systemic failure. *Mediterranean Politics*, 5-22. <https://doi.org/10.1080/13629395.2012.655043>
- Muslu, F. (2023). Siyasal katılımı ciddiye almak: Fas'ta İslami hareketler. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 1–19. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3418424>
- Salamova, R. (2021). The role of leader in monarchy evolution: Morocco under King Mohammed VI. *Proceedings of the 2021 International Conference on Social Science: Public Administration, Law and International Relations (SSPALIR 2021)*, 1-5. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210916.001>
- SDE Haber. (2025, Ekim 8). Fas Hükümeti günlerdir yolsuzlukları protesto eden gençlerle anlaştı. <https://www.sde.org.tr/haber/fas-hukumeti-gunlerdir-yolsuzluklari-protesto-eden-genclerle-anlasti-haberi-60798>
- T24.(2025, Ekim 8). Z kuşağı Fas'ta günlerdir eylemdeydi; bazı devlet kurumları yolsuzlukla mücadele anlaşması imzaladı. <https://t24.com.tr/haber/z-kusagi-fas-ta-gunlerdir-eylemdeydi-bazi-devlet-kurumlari-yolsuzlukla-mucadele-anlasmasi-imzaladi,1266189>
- Tekin, S. (2023). İcat edilen miras: Fas milliyetçiliğinde geleneğin yeniden keşfi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(Afrika), 126–142. <https://doi.org/10.18506/anemon.1308067>
- Temelat, N. (2013). Fas: Arap Baharının istisnası mı? *Yasama Dergisi*, 23, 80–100. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1120994>
- The Arab Weekly* (2025, Ekim 20). Morocco announces social reforms with \$15 billion allocated to health and education. <https://theArabweekly.com/morocco-announces-social-reforms-15-billion-allocated-health-and-education>
- The North Africa Post. 2025, Ekim 24). Morocco implements major electoral reforms ahead of 2026 legislative elections. <https://northafricapost.com/91823-morocco-implements-major-electoral-reforms-ahead-of-2026-legislative-elections.html?>
- Transparency International. (ty.). *Morocco*. <https://www.transparency.org/en/countries/morocco?>
- Turp, M. (2025). Dışişleri Bakanlığı Türk diplomatik arşiv belgeleri ışığında Fas'ın bağımsızlık süreci ve Türkiye. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 41(111), 355–380. <https://doi.org/10.33419/aamd.1700717>
- Yıldırım, A. (2015). Devlet-vatandaş ilişkisinde kamu web siteleri ve sosyal medyanın etkisi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1–14. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/icd/issue/21783/235219>
- Yılmaz, A. L. (2025, Ekim 26). Moroccan youth demand reforms, release of detainees in “Gen Z” protests. *Anadolu Ajansı (AA)*. <https://www.aa.com.tr/en/africa/moroccan-youth-demand-reforms-release-of-detainees-in-gen-z-protests/3726843?>

Zegaoui, N. (2017). Fas'ta sivil-asker iliřkileri. *Ortadoęu Etütleri*, 9(2), 66–83. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ortetut/issue/50681/660023>